

ZESTREA SPIRITUAL-ETNOGRAFICĂ A SILVIEI ȘARANUȚĂ

Ofrandă Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală

Născută la 12 iulie 1937 în orașul Bălți. În 1954, odată cu încheierea studiilor medii, este admisă la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova. Chiar din primul an de studii, patru ani la rând, se specializează în etnografie, participând în expedițiile arheologice și etnografice ale Academiei de Științe a Moldovei. După obținerea licenței, în 1959, este angajată în calitate de colaborator științific la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, acesta numindu-se atunci Muzeul de Stat de Studiere a Ținutului Natal din RSSM. Calea profesională de aproape șase decenii a Silviei Șaranuță n-a cunoscut nicio curbă. După trei ani de muncă, devine șefa Secției de Etnografie. Este fondator al mai multor muzee și expoziții din țară și după hotarele ei, între acestea înscriindu-se Muzeul „A.S. Pușkin” din satul Dolna (raionul Nisporeni), Muzeul meșteșugurilor artistice din satul Ivancea (raionul Orhei), prima expoziție de etnografie *Cultura materială și spirituală a poporului moldovenesc* la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. A publicat peste 70 de studii și articole pe teme etnografice în reviste și ziare de mare popularitate: *Moldova*, *Femeia Moldovei*, *Literatura și Arta*, precum și peste 20 de articole, comunicări în *Anuarul Muzeului de Istorie*, *Buletinul Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală*. Este autoare a 12 cărți, ghiduri, pliante de specialitate și a două scenarii de filme documentare: *Pasionații* (despre Muzeul din s. Vășieni, r-nul Ialoveni) și *Taină de lumină și de dor* (despre țesăturile de covoare din s. Sadova, r-nul Călărași). Pentru activitate prodigioasă, în anul 2004 i se conferă titlul onorific *Om Emerit*.

I-am solicitat Silviei Șaranuță un interviu la care a răspuns cu multă amabilitate.

– *Doamna Silvia, în sala mare, istorică, a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, ați lansat o nouă carte, cu miros de tipogra-*

fie, intitulată Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX-XX. Schițe și studii etnografice. Am fost prezentă la eveniment și pot confirma că foarte multă lume bună s-a adunat pentru a face, conform îndrăgitei și îndreptățitei afirmații a distinsului moderator, dar și scriitor și apărător al limbii române Vlad Pohilă, o recenzie comună a celui de-al doisprezecelea volum editat în perioada bogatei dumneavoastră experiențe de muzeograf. Deseori autorii își dezmiardă copiii spirituali cu sintagma Cartea vieții mele. E acest lucru valabil și în cazul dat? Ați făcut și o dedicație cordială memoriei soțului Simion Șaranuța, mărturisind că ați elaborat lucrarea și cu gândul la ficele Angelica și Gabriela, la ginerii Marcu și Nicolai, la nepoții Adrian, Florentina, Laura-Nicoleta, Silviu-Bogdan, Paul-Cristian și strănepoțelul Ștefănel.

– Deși am mai avut lansări ale acestei cărți, cea mai impresionantă a fost, fără doar și poate, în minunata sală a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”. Noul volum poate fi considerat o ofrandă adusă Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, în cadrul căruia am activat aproape șase decenii. Instituțiile nominalizate sunt apropiate ca vârstă: dacă prima și-a sărbătorit, la 19 octombrie curent, 142 de ani, Muzeul s-a aflat anul acesta sub aureola aniversării de 130 de ani. Ideea de a lansa anume în sediul amintit mai sus a fost a scriitorului Vlad Pohilă, moderatorul și prefațatorul cărții mele *Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX-XX. Schițe și studii etnografice*. O parte din cărțile pe care le-am scris, când aveam mai puține decenii de viață și activitate, s-au editat la solicitarea Muzeului. Pe atunci, nu exista tradiția lansărilor. După tipărire, eram invitată la depozitul editurii, mi se ofereau zece exemplare și – *la revedere*. Dacă mai aveam nevoie de alte exemplare, le procuram, ca și orice cumpărător de rând.

– *Unica deosebire de prezent este că astăzi poți lua tot tirajul, nu doar zece exemplare, însă în majoritatea cazurilor trebuie să faci personal achitarea. Acum ministerele de resort, în cazul nostru Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, nu mai solicită profesioniștilor carte de specialitate sau o face mult mai rar...*

– E o situație dură pentru cei care scriu, deloc încurajatoare. Nu e simplu să elaborezi o carte de specialitate. Dar să revenim la lansarea de la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”. La sărbătoarea mea și a cărții mele au venit mulți prieteni, rude și colegi de la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, de la Muzeul de Istorie, de la Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălnițanu”.

niceanu”, reprezentat de directorul acestuia Vasile Malanețchi și Veronica Boldișor; de la Centrul de Creație Populară – Iulia Palet; colegii mei de breaslă – Valentina Onofreiciuc, directorul adjunct al MNEIN Andrei Prohin, doamna doctor în istorie Elena Șișcanu; șefa bibliotecii Muzeului nostru, doamna Nadejda Sârghi; de la Universitatea de Stat din Moldova – profesor, doctor habilitat în istorie Anatol Petrencu; academicianul Gheorghe Baciuc; mulți profesori, jurnaliști, bibliotecari etc. Această carte de mult timp a fost în sufletul meu și în mintea mea, încă din tinerețe, când nu aveam acces la literatura de specialitate – etnografia în limba română. Aici vreau să fac o paranteză: eu am terminat școala nr. 1 din Bălți, în 1954 (după șapte ani, de când mă întorsesem din România și nu știam deloc limba rusă), după care am susținut examenele de admitere la Universitatea de Stat din Moldova și marea surpriză pentru mine a fost că acestea se dădeau în limba rusă: istoria, geografia, limba rusă – oral și scris. Eram cinci candidați pe un loc, am trecut cu bine la primele trei, doar dictarea am scris-o pe nota trei, dar toți moldovenii nu prea scriau corect în limba rusă. În exclusivitate, toate manualele erau în limba rusă. Nu mi s-a ținut nici un curs în limba română ori, cum se spunea pe-atunci, limba moldovenească. Etnografia am învățat-o cu mare plăcere.

– *În acel an, când dumneavoastră ați dat admiterea la USM, m-am născut eu, iar peste 17 ani, când eram deja studentă la USM, la Facultatea de Filologie cu specializare în jurnalistică, toate manualele erau, la fel, în limba rusă. Trebuia să traducem singuri, nu era deloc ușor, însă am învins de dragul profesiei îndrăgite. Aveam doar o singură așa-zisă crestomație, în limba moldovenească, o carte voluminoasă cu coperta roșie...*

– În cadrul USM, studiam etnografia diferitor popoare. Despre etnografia românilor basarabeni însă nu ni s-a predat niciun cuvânt. Încă de pe atunci, îmi doream o carte de etnografie, de-a noastră, despre neamul nostru, despre satele noastre, despre tot ce am văzut și am acumulat în viața mea. Da, pot afirma că recenta lucrare constituie *Cartea vieții mele*. Acum, revenind la lectura ei, mi se pare că aș avea încă multe de completat. Am dedicat cartea soțului meu Simion – celui mai devotat tovarăș al meu, cel mai apropiat prieten, omul care niciodată nu m-a trădat în cei 57 ani de căsnicie. Avem doi copii buni, deștepți și iubitori, care ne-au dăruit cinci nepoți. Nu știu dacă acest volum va fi ultima mea carte, căci mai scriu acum niște amintiri legate de tinerețea mea, nu doar de familie, mai mult despre a doua familie, cea de la Mu-

zeu. Prima dată, când am citit o carte despre etnografia românilor, a fost în 1964, la Moscova, unde am fost delegată la Congresul Internațional de Antropologie și Etnografie, făcând parte din delegația RSSM. La acest Congres, am făcut cunoștință cu mulți etnografi din România. Îmi amintesc acum de Paul Petrescu (cu care am corespondat o vreme îndelungată), un excelent etnograf, un mare învățat român; Nicolae Dunăre; Gheorghe Focșa – pe atunci, directorul Muzeului Satului din București; Radu Octavian Maier – etnograful principal al Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” din București, și mulți alții, care mi-au rămas prieteni pentru toată viața. Am mai fost delegată la Congresul Internațional de Tracologie, în 1994, exact peste trei decenii, deja în perioada deșteptării naționale. Cu o parte din savanții menționați mai sus ne-am revăzut după această îndelungată perioadă. Lucrările Congresului s-au desfășurat la Mamaia, Constanța și Tulcea. Atunci am văzut primul monument roman pe pământul Daciei-României de la Adamclisi, 106-109 după Hristos.

– Pe cine din cei care v-au ajutat ați dori să-i evidențiați, în primul rând? Pe lângă alte calități de remarcat, cartea o are și pe cea de lucrare-manual, foarte bun pentru cei care doresc să cunoască domeniul.

– După decesul soțului meu, Simion Șaranuță, am avut o mare depresie. Scrierea acestei cărți m-a ajutat. Încetul cu încetul, am reușit să depășesc starea de angoasă. Familia mea m-a ajutat foarte mult, m-a susținut în dorința mea de a scrie această carte. Am fost tot timpul liberă, mai ales că a trebuit, în legătură cu boala soțului, să plec de la serviciu. 57 de ani, bătuți pe muchie, i-am lucrat zi de zi la Muzeu, care devenise pentru mine mai mult decât o a doua casă. Am conceput această carte la îndemnul prietenilor. În special, îi sunt recunoscătoare acad. Nicolae Dabija, care tot timpul m-a îndemnat să scriu. De asemenea, dr. în filozofie Nicolae Cojocaru, profesor la Universitatea de Stat din Moldova – colegul meu de la Facultatea de Istorie. Am fost în aceeași grupă și cu soția lui – Aneta Cojocaru, o foarte bună prietenă. La ținuta grafică a cărții au contribuit doi mari fotografi, după părerea mea. De la domniile lor am obținut cele mai bune fotografii ale multor localități din Republica Moldova. Sunt Alecu Reniță și Vasile Șoimaru, cărora vreau, încă o dată, să le mulțumesc din suflet. Am avut ocazia să fiu prezentă a doua oară la lansarea cărții mele în cadrul Conferinței Societății de Geografie „Gheorghe I. Năstase” din Republica Moldova și a Societății de Geografie din România

cu tema *Educația multiculturală pentru un mediu sustenabil*, care a avut loc la sediul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. Personal, am susținut comunicarea *Studii etnografice în Republica Moldova*. Mi-a plăcut mult motto-ul acestei conferințe: cuvintele lui Nicolae Poni, studentul lui Gheorghe I. Năstase: „În ochii savantului se aprindea scânteia umorului neseccat al țăranului basarabean, iar gluma sănătoasă a unei întâmplări trăite vine să-ți întărească mai adânc amănuntul științific”. Foarte frumos spus despre Gheorghe I. Năstase – basarabeanul nostru, născut în 1886 în satul Hristici, județul Soroca, un mare geograf al României, care a scris mult despre Basarabia, mai ales despre Câmpia Sorociei, Nordul Basarabiei. La acea conferință, la care au fost prezenți mulți profesori de geografie și istorie, s-a vorbit și despre cartea mea, subliniindu-se că ea este bună nu numai pentru studenții de la Facultatea de Istorie și Geografie, ci și pentru elevii claselor superioare de liceu pentru a înțelege mai bine istoria, cultura și arta populară a basarabenilor români din secolele XIX-XX, pentru a înțelege românitatea poporului nostru, pentru a înțelege că moldovenii din Republica Moldova sunt o parte a poporului român. Sunt multe lucruri pe care un om cult ar trebui să le cunoască despre poporul său, bunăoară: satul natal, casa părintească, ocupațiile moldovenilor, meșteșugurile lor, arta țărănească (covorul, prosopul, costumul popular), încondeierea ouălor, sărbătorile neamului nostru, datinile, tradițiile seculare, care au ajuns până la noi. Da, cartea poate fi considerată și un manual, pe care nu l-am avut până în prezent.

– *Cartea Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX-XX. Schițe și studii etnografice este și un omagiu adus aniversării de 130 de ani ai Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău. În preambulul discuției noastre, îmi mărturiseați că, de la centenarul instituției, apoi din cinci în cinci ani, ați tot scris despre aniversările Muzeului. Ce ne puteți spune despre actuala aniversare? Cartea dumneavoastră completează cu succes o serie de noi apariții despre Muzeu. A fost elaborat Ghidul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, primul volum al Istoriei Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală. S-a desfășurat o zi omagială, o conferință etc.*

– Serviciul meu la Muzeu a început la 22 octombrie 1959. Prima dată, în calitate de colaborator, am asistat la jubileul de 70 de ani ai Muzeului, care pe-atunci se numea Muzeul de Stat de Istorie și Studiere a Ținutului Natal. Am avut așa-zisă îndrepta-

re de la Universitatea de Stat din Moldova, de la Facultatea de Istorie, pentru a activa în calitate de etnograf. La Muzeu am venit un pic mai târziu, decât prevedea repartizarea în luna august, pentru că timp de trei luni am fost într-o expediție etnografică organizată de Academia RSSM în colaborare cu Academia Uniunii Sovietice. Expediția din 1959 s-a desfășurat în nordul Moldovei: la Râșcani, Briceni, regiunea Cernăuți-Boeni, Crasna, Hotin și în sudul republicii: Vulcănești-Giurgiulești, Slobozia Mare, Reni, de unde am colectat multe exponate și pentru Muzeu. Ulterior, după angajare, peste jumătate de an, în mai 1960, am fost trimisă la Moscova să organizez și să amenajez expoziția de artă populară dedicată Decadei literaturii și artei RSSM în Parcul „Maxim Gorki”. M-am isprăvit bine cu misiunea încredințată, pentru care am și primit Diploma Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice. Și să vedeți cum coincid uneori datele istorice. Tot în luna octombrie, la 24, am avut ocazia să fiu prezentă la jubileul de 130 de ani ai Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, împlinindu-se astfel șase decenii. Nu am fost inclusă în program cu mesaj de felicitare, deși aș fi avut ce spune. Uneori pare că astăzi cei tineri nu mai au nevoie de noi, cei cu o bogată experiență de muncă. Ei nu știu că noi nu doar am lucrat la Muzeu, noi ne-am dedicat și viața acestei instituții. Apropo, și acum, când de trei ani sunt la pensie, nu rămân indiferentă față de cea de-a doua mea casă – vin la evenimente, scriu articole pe teme etnografice. Iată acum am și *Cartea vieții mele*. Recent, o familie cunoscută de medici mi-a telefonat acasă și mi-a spus că au un covor vechi, pe care doresc să-l dăruiască Muzeului, dar au insistat ca anume eu să vin să-l iau și să-l transmit. Pe lângă covor, s-au mai adăugat încă vreo 15 exponate. Anul acesta am mai transmis Muzeului 14 exponate legate de sărbătorile de iarnă: plugușorul, steaua, sorcova și altele. Când voi mai aduna, le voi duce tot la Muzeu. Îmi pare rău că în ultimul timp expozițiile permanente nu sunt actualizate, cu toate că în ecologia naturii s-au produs schimbări în bine și în rău. Vizitatorii Muzeului ar trebui să le vadă așa cum sunt, mai ales tânăra generație. Mă bucur că ați apreciat recentul volum ca pe un omagiu adus aniversării de 130 de ani ai Muzeului. Cititorii au putut observa că foarte multe pagini sunt închinare direct acestei instituții. Pentru mine, Muzeul înseamnă *alma mater*: aici am crescut profesional, aici m-am format ca specialist în domeniu, aici am acumulat practică științifică și m-am documentat pentru a scrie această carte, acest manual.

– *Spuneți-mi, cum e să ai în carnetul de muncă un singur înscris – Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală – și să cunoști timp de zeci de ani un singur drum către o singură instituție, ajungând, probabil, să-l puteți străbate și cu ochii legați?*

– Așa a fost să fie. Eu nu mi-am ales cariera după principiile care astăzi sunt în vogă la tineri: salariile să fie cât mai mari și munca cât mai ușoară. Încă din 1955, când am susținut examenul la etnografie cu brio, profesorul nostru, dr. V.C. Totrov – pentru că, fără să vreau, am făcut atunci o comparație cu etnografia popoului nostru, a remarcat că așa ceva nu s-a mai întâmplat, că era pentru prima oară, și m-a recomandat Academiei de Științe a RSSM să iau parte la expediții etnografice. Fiind studentă, scriam referate, lucrări de curs pe teme de etnografie a basarabenilor sec. XIX-XX, luam parte la conferințe studențești la Odesa, Kiev, Leningrad. De acolo a început totul. Mai era o chestiune importantă, care astăzi nu se mai prețuiește și anume cea de prestigiu de a activa în cadrul Muzeului. Era considerat o cinste să fii recomandat la o astfel de muncă și nu putea fi angajat oricine. Și pentru a mă apropia mai mult de un răspuns direct, aș putea spune, chiar dacă sună banal, depășit în contextul zilelor de astăzi: a avea în carnetul de muncă un singur înscris e ca și cum ai avea un singur soț, o singură înscriere matrimonială în buletin. Da, am avut un singur drum spre muncă, pe care mergeam de rând cu colegele mele – oameni de omenie, foarte puternici muzeografi, precum Serafima Roșcovan – șefa Secției Natura Republicii Moldova, autoarea conceptului expoziției permanente *Natura, Omul, Cultura*, alte două doamne – botaniste T. Burac și S. Macovei, care au organizat patru mari vitrine cu patru landsafturi ale naturii Republicii Moldova (anii '90).

– *În paralel cu activitatea de muzeograf, în toate perioadele vieții ați publicat un număr impunător de articole, studii, cronici și v-ați bucurat de aprecierea colegilor mei de breaslă, care n-au ezitat să vă solicite interviuri cu diferite ocazii. Doar numai n- mind titlurile revistelor și ziarelor; este suficient să-ți faci o bună impresie despre calitatea și profunzimea lor: Cultura, Moldova, Femeia Moldovei, Literatura și Arta etc. Ați publicat și în reviste de specialitate din România?*

– Am publicat mult. Doar o mică parte din articole sunt cuprinse în ultima carte. De altfel, prima carte-catalog intitulată *Expoziția republicană de artă populară*, am scris-o în 1961. A fost primul catalog de etnografie al Muzeului din RSSM. Primele

materiale le-am publicat în revista *Cultura*, pe vremea când redactor-șef era Victor Teleucă, pe care-l cunoșteam foarte bine. Și public până în prezent, mai mult în *Literatura și Arta*. Am mai publicat, de asemenea, în revista *Moldova*, unde am ținut și o rubrică specială. În România, am publicat în revista Muzeului de Etnografie din Iași despre păstoritul în Basarabia sec. XIX-XX. Am avut și o expoziție în acest muzeu cu aceeași temă, unde au fost expuse circa 80 de exponate din colecția MNEIN al Republicii Moldova.

– *Dumneavoastră ați mai lansat și alte cărți la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”?*

– Până la renașterea națională, nu exista tradiția de lansare a cărților. Or, majoritatea pe care le-am scris vin anume din acea perioadă, cu excepția ultimului volum.

– *Doamna Silvia, vă sugerez insistent, în ciuda vârstei, să scrieți o carte cu un titlu provizoriu: Galeria personalităților pe care am avut onoarea să le cunosc. Cu cine veți începe? Pentru că sunteți o adevărată enciclopedie etnografică...*

– În decursul vieții mele, am cunoscut foarte mulți oameni de știință, de cultură, despre care ar merita să scriu. Este o propunere, de fapt, o sugestie, la care trebuie să mă gândesc, pentru că a scrie e una, iar a acoperi cheltuielile tipografice pe cont propriu – e alta.

– *Ați mai putea alcătui și o monografie a orașului de baștină, care o vreme avea numai denumirea românească – Bălți...*

– Despre baștina mea – orașul meu drag Bălți, aș putea scrie mult, mai ales că un an în urmă am avut oaspeți din România, verișoare născute și ele la Bălți. Mi-a fost foarte rușine față de ele că orașul nu era așa cum l-am cunoscut noi în copilărie și adolescență. Am vizitat Biserica „Sfântul Nicolae”, construită în 1795-1804 de arhitectul Antuan Weismann, unde au fost botezate verișoarele mele. Am mai vizitat Grădina Publică din Bălți – cel mai îndrăgit loc al tineretului de odinioară, complet distrusă. Aici erau amplasate două gherete de o construcție foarte originală – nicăieri n-am mai văzut ceva asemănător. Aici zilnic, fiind copile, verișoarele mele veneau la plimbare. Verișoarele mele împreună cu familia și noi cu familia întregă, în martie 1944, ne-am refugiat în România. Ele au avut mai mult noroc, pentru că n-au fost prinse și întoarse în Basarabia, cum ni s-a întâmplat nouă. Am vizitat și cimitirul vechi. E ceva de neconceput. Nici barbarii nu au așa cimitire. E strașnic să mergi acolo de unul singur: nu sunt alei, numere la morminte sau sectoare. Niciodată n-am văzut așa ceva. Dacă mă duceam într-un oraș nou (mai mult, în tinerețe) mă

duceam numaidecât la muzeul local, la cimitir și la un restaurant, unde serveam bucate naționale. Am fost în foarte multe orașe ale Uniunii Sovietice, am fost în Țările Baltice, în țările din Caucaz, în Belorusia, Ucraina, Rusia, în Asia Mijlocie – în toate republicile sovietice socialiste – 15 la număr. N-am văzut nicăieri așa bătaie de joc față de locul de veci al înaintașilor bălțeni. Nu e un cimitir, ci o groapă de gunoi.

– Fiindcă am avut prilejul unei ample discuții de suflet, mă gândesc că puteși scrie și o monografie a familiei, care ar fi binevenită, niște amintiri frumoase, în ciuda greutăților și suferințelor prin care ați trecut. Să vorbim despre copilărie, care e cea mai nevinovată, vorba sfântosului humuleștean, dar și despre adolescență, căci anume ea ne dă aripi să ne alegem viitoarea profesie. Alegerea pentru dumneavoastră a fost în satul Mândra, Făgăraș de peste Prut, unde ați fost refugiați (împreună cu familia) în 1944, însă cei cu steluțe roșii în frunte, v-au forțat, în 1946, să reveniți la locul de baștină, unde nu vă mai aștepta nici casa, nici masa. A trebuit s-o luați de la capăt...

– M-am născut într-o familie mare cu opt copii. În prezent, mai este în viață doar sora mai mică, Miluța. Am fost la părinți cinci băieți și trei fete. Părinții au avut în perioada interbelică multe pământuri, unde cultivau cereale și zarzavaturi. Aveau și două magazine, unul chiar în piața centrală. La grădina de zarzavaturi, în timpul verii și al toamnei, lucrau în fiecare zi câte 30-35 de tineri, cei mai mulți din Slobozia-Bălți și din alte sate. Tata era un foarte bun agronom, specializat în legumicultură. Mama, Ecaterina, a absolvit Școala Normală din Iași la specialitatea învățătoare la clasele primare. Tatăl, Nicolae Țăranu, era dintr-o familie bogată, care avea case frumoase pe strada Rosetti. El a făcut studiile în limba rusă, apoi a mai făcut și cursuri speciale de agronomie la Școala Vinicolă și de Viticultură, unde era și o specialitate de legumicultură. Această școală, de fapt, colegiu, a fost înființată în Basarabia în 1942. Tot acest colegiu a absolvit fratele Ion și întreaga lui familie. Mai târziu, fratele Ion a devenit directorul general al sovhozului și al fabricii de vin din localitate, unde a activat timp 24 de ani. Eu am început să învăț la Bălți: mai întâi, la Școala Primară. Prima învățătoare mi-a fost doamna Varzariu, soțul ei era directorul Liceului „Ion Creangă”, unde învăța fratele mai mare, Mihăiță. Sora mai mare, Raisa, învăța la Liceul „Domnița Ileana”. Fratele Mina învăța la Liceul Comercial „Regele Mihai”. Alt frate, Jorj (Gheorghe), învăța la Liceul Industrial. Sora Miluța s-a născut

în refugiu, la Făgăraș, cel mai mic frate Costică – la Bălți, când ne-au întors din România. Cinci din cei opt copii au făcut studii superioare. Trei frați mai mari au fost nevoiți să lucreze și n-au reușit să facă studii mari. Așa era timpul. Până la refugiu, acasă la Bălți, am avut dădacă, căreia îi spuneam neanea Manea, așa o chema. Și bucătăreasă aveam. Dădaca noastră a fost luată la noi încă de bunici, fiind o fetiță de 14 ani, fără părinți. Ea l-a crescut și pe tatăl meu, dar a decedat în timpul războiului. Bucătăreasa, pe care eu o țin minte, se numea Ana Faber. Noi îi spuneam Niusea, era dintr-o familie de nemți. Gătea foarte bine. Mama ținea foarte mult la ea, spunea că era o mare gospodină. Aveam o familie mare, după cum am mai spus, frumoasă și veselă, cu părinți buni și iubitori, care des ne alintau. Eu țin minte bine dimineața de 17 martie 1944, când ne-am refugiat. Mama ne-a sculat la ora 5.00, ne-am îmbrăcat și am ieșit afară. În curte, ne așteptau două căruțe încărcate cu covoare, perne, un butoi cu brânză, gavanoase cu magiun de prune, cu friptură-tochitură, cu slănină sărată, doi saci cu pâine, pe care mama o copsese seara – toate produse pentru familie și de familie. Toți am urcat în căruțe, mama s-a întors în casă și a ieșit cu ceva învelit într-un prosop – era icoana din salon. Așa ne-am pornit la drum spre Ungheni. Mergeam tare încet, era foarte aglomerat drumul. Tot timpul ne opream, treceau multe mașini cu răniți de pe front. Frontul era la Soroca. Noaptea am ajuns la Iași. Era pe la două noaptea, am intrat cu tot cu căruțe în curtea Bisericii „Trei Ierarhi”. Pe noi mama ne-a culcat jos, în biserică, pe un covor adus din căruță. Dimineața ne-a sculat și am plecat la gară, acolo ne-am urcat cu căruțe cu tot în vagoane și am plecat spre Ardeal. Cu acel tren am mers o lună și o săptămână, ne opream la unele stații și așteptam câte trei-cinci zile. Așa am ajuns la Brașov. La fiecare gară, unde ne opream, eram serviți cu ceai cu rom. Pe atunci am avut impresia că românii nu făceau ceai cu esență de ceai, ci doar cu picături de rom: avea un gust și miros plăcut, pe care îl resimt și astăzi. Mai primeam pâine proaspătă. Totul îmi părea foarte gustos și interesant. Am ajuns la Făgăraș, unde am trăit doi ani și șase luni. Am trăit în satul Mândra – era aproape, doar șase kilometri de Făgăraș și de zece ori mai departe de Brașov. Chiar prin mijlocul satului trecea un râușor, în care ne scăldam toți copiii satului. Mai rar ne scăldam în râul Olt, chiar dacă nu era prea departe, la distanța de un kilometru. La Mândra, am învățat timp de doi ani. Învățătorul nostru era domnișorul Ilarie Comșa, un om tânăr, frumos și tare bun, dintr-o familie de învățători – el era din

a patra generație. Am revenit la Mândra după 70 de ani și n-am găsit pe nimeni din colegi (o singură colegă rămăsese în sat, dar atunci când am fost, era plecată la Făgăraș, la fiica ei). Nici casa pe care părinții au cumpărat-o nu mai era. Pe locul casei noastre din cărămidă roșie a fost construită alta. Așa-i în viață: trece totul, uneori dispar și urmele prezenței noastre de altădată în locuri de odinioară. La fel ca în *Glosa* lui Eminescu. Mi-a plăcut să învăț la școală. Țin minte, deseori scriam compuneri despre sat și despre școală. Apropo, atunci, după șapte decenii, când m-am întors să revăd satul Mândra, am fost și la cimitir și am depus flori la mormântul învățătorului meu I. Comșa. Una din compunerile despre care am pomenit mai sus se intitula *O întâmplare din viață*, în care am descris cum ne-am refugiat. Compunerea a fost citită în toată școala și în tot satul.

– *Mai păstrați acea compunere?*

– Nu, pentru că peste puțin timp avea să ne întoarcem de unde am plecat. Dar să revin la acea atmosferă feerică din școala saltului Mândra. Eram un fel de *vedetă*: învățam foarte bine, cântam, dansam, îndeosebi îmi plăcea să recit poezii. Totul era bine, dar într-o noapte familia noastră a fost arestată și dusă la Făgăraș, în curtea unui regiment, unde mai erau multe familii basarabene. În acest lagăr improvizat am stat două luni, după care ne-au încărcat în vagoane și am plecat spre Chișinău. Aici ne aștepta alt lagăr (improvizat lângă Institutul de Medicină – pe acel loc mai târziu a fost construit Palatul Pionierilor). Nu aveam niciun acoperiș de-a-supra capului, dormeam afară, în aer liber. Din cele 62 de familii doar 20 au rămas pe loc, celelalte au fost duse în Siberia.

– *Ați făcut parte din numărul familiilor norocoase?*

– Da, familia noastră a avut mare noroc. Mult mai târziu am avut să aflăm, prin câte chinuri au trecut acei oameni nevinovați. După acea triere, ni s-a permis să ne întoarcem la Bălți. Cu părere de rău, nici aici nu aveam unde trăi. Casa noastră era *ocupată*. La început, am trăit cu chirie într-o cameră toată familia. Am început să învățăm la școală. Am încheiat studiile de șapte clase cu eminentă la Școala feroviară în Slobozia-Bălți, după care am urmat studiile la Școala nr. 1, considerată una din cele mai bune în republică – era o școală experimentală. În clasele superioare, a X-a și a XI-a, pe lângă disciplinele tradiționale, am învățat și latina, logica, psihologia – obiecte care se studiau în instituțiile de învățământ superior. Am avut profesori extraordinari: S.S. Melhelson avea absolvită facultatea de matematică la București, G.C.

Pogoneț – profesor de fizică de o cultură foarte înaltă, cu doctoratul în pedagogie la Moscova, la Academia de Științe. În calitate de diriginte de clasă l-am avut pe profesorul de istorie Ion Borșevici, acel I.B. care avea să devină ulterior rectorul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, deputat în primul Parlament al Republicii Moldova. Chimia ne-a fost predată de G.A. Arșavschi, o chimistă rară prin inteligență și competență – moldo-veancă revenită acasă din Caucaz. Iar logica și psihologia ne-au fost predate de E.B. Șteiman. Apropo, fratele acestuia ne-a predat tot logica și psihologia la Universitatea de Stat din Moldova. Eu am fost scutită de susținerea examenelor, fiind studentă eminentă. Și la USM am avut parte de profesori de elită: dr. I. Enghelgard, care ne-a predat istoria Europei: Franța, Germania, Italia în Evul Mediu; E.S. Grosul, care ulterior a fost președintele AȘM, ne-a ținut cursul „Basarabia în sec. XVIII-XIX”; M. Munteanu, decanul Facultății de Istorie a Institutului Pedagogic din Transnistria – un om foarte, foarte bun, de o cumsecădenie rară; I.C. Totrov ne-a predat etnografia, m-a inițiat în viitoarea profesie și m-a ajutat foarte mult. După ce am încheiat cu bine cursul facultății, am primit așa-numita *îndreptare* la Muzeul de Istorie a Ținutului Natal. În anii '60-'70, la conducerea Muzeului se aflau oameni de știință, iar din anii '80 – reprezentanți din partea conducerii Comsomolului sau a Partidului Comunist, care habar nu aveau de muzeografie sau etnografie. Din acea perioadă și până în 2015, m-am simțit ca o *persona non grata*. Sunt o fire care nu suportă prostia, minciuna și hoția. Mi-a fost greu, dar m-am străduit să depășesc obstacolele, care n-au fost puține. Pentru fondarea Muzeului „Zamfir Ralli”, de una singură, în timp-record de două luni, doar cu ajutorul a doi lucrători tehnici, am fost apreciată cu titlul *Om Emerit*. Ocupațiile preferate în cadrul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală mi-au fost: organizarea și amenajarea expozițiilor și muzeelor noi, ghidarea excursiilor, susținerea unor prelegeri pe teme etnografice în fața unui public divers (elevi, studenți, adulți).

– *Dacă mă duc cu gândul la prima excursie la Chișinău din perioada școlară, pe care am făcut-o în clasa a V-a, în 1965, cu dirigințele nostru Petru Bacoș, fiind elevi la școala medie din satul Pelinia, aflat atunci în componența raionului Râșcani, constat că dumneavoastră ne-ați ghidat atunci la muzeul din capitală...*

– Pe-atunci, era tradițională o practică frumoasă în școli: se organizau foarte des excursii la muzeul nostru, fiind, de regulă, inițiate de învățătorii de istorie și geografie care, în plus, se mai in-

teresau de crearea în școli a propriilor muzee de istorie a ținutului natal. Dar să revenim la firul întrerupt al discuției noastre. Totuși, cel mai mult mi-a plăcut la muzeu să organizez și să amenajez expoziții – atât permanente, cât și ambulante. Mă pot mândri că am fost autorul a trei expoziții etnografice mari, care pot fi apreciate azi de nivel internațional la Leningrad în Muzeul Etnografic al Popoarelor URSS, la Lvov și Poltava. Am mai fost coautor la două expoziții etnografice la Muzeul Revoluției din Moscova și la Muzeul de Etnografie al Moldovei din Iași, ultima cu tema *Păstoritul în Basarabia sec. XIX-XX*. În premieră, în 1960, am întocmit primul catalog de artă populară a meșterilor populari, aceștia fiind atunci în număr de 403. Multe expoziții etnografice am organizat și în cadrul muzeelor raionale din Soroca, Edineț, Comrat, Vulcănești, Cahul, Tiraspol, Tighina etc. Prima carte pe care am scris-o s-a intitulat *Prosoape populare moldovenești*, editată în 1969 în baza materialelor din arhivă a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală. În 1984, am editat cartea *Ornamentica moldovenească*, care a luat primul loc la Moscova la o expoziție de carte în 1985. Am alcătuit o serie de ghiduri și pliante despre costumul național românesc, dar și a altor minorități din Moldova, precum portul găgăuzilor, bulgarilor ș.a. Am mai scris două scenarii pentru filme documentare de scurt metraj: *Pasionații* și *Taina de lumină și de dor*.

– Să revenim la axa începutului – cartea *Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX-XX*. Schițe și studii etnografice. *Pentru coperta a IV-a ați selectat o serie de cugetări despre Dumnezeu, carte, cuvinte, gânduri. Cu ce alte aforisme potrivite ați dori să încheiem această convorbire?*

– Mai întâi, aș vrea să spun că, între timp, am mai avut o prezentare a acestei lucrări. Am fost invitată la Institutul de Formare Continuă a Pedagogilor din Chișinău pentru a familiariza cu tematica acesteia profesori din Republica Moldova, dar și din Suceava, Iași, Bacău, Bârlad ș.a. Am fost plăcut impresionată de interesul mare de care s-a bucurat cartea, fiind asaltată cu multe întrebări după susținerea unei prelegeri succinte, la care am răspuns publicului cu plăcere. O frază înaripată care-mi vine acum în gând: *dragostea de profesie este cheazășia unei cariere profesionale de succes*.

Consemnare de Raia ROGAC